

СТУПАНЪ

ВЪСНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два
пѣти въ мѣсецътъ. Го-
дишна цѣна е 5½ франка
или 25 гр. турски пари
предплатени.

С ѡ д ѡ р ѡ ж а н и е: Трѣба да работиме за
подобриенето на нашето ступанство. — Мо-
рална История за жените. — По вародната
економия. — За опазването на горите. —
Наука за орачите. — Наука за здравето. —
За подковаването на конете. — Разни. —
Отговори. —

Писма, дописки и спо-
моществованията са ис-
проваждатъ до Д. В. Хра-
нова въ Русчукъ и до
Ив. П. Аженова въ Буку-
рещъ — Str. Sv. Anton
No. 14.

ТРѢБА ДА РАБОТИМЕ ЗА ПОДО- БРЕНИЕТО НА НАШЕТО СТУПАНСТВО.

Както сѣка една работа или пред-
приятіе не може да напредва както
трѣба, ако нѣма доволно привърже-
ници и подпомагаче, така сѣщо и на-
шето ступанство не ще може да на-
предне до тогава, дордето не са поу-
множи броятъ на такива хора, кои-
то би са заузели по съ присърце за
неговото подобриение и унапредване.
Ние сме чудни хора! Намъ ако и да
ни са казва, ако и да виждаме сами
съ очите си, че ние, като народъ зе-
мледѣлчески и скотовѣдски, трѣба да
работиме за подобриенето на нашето
ступанство, слѣдователно и за подо-
бриенето на нашето материално състо-
яние, но ние твърде малко обжрщаме
внимание на сѣкото това. Молимъ ви
са, кажете ни, какво сме направили
ние до сега за подобриенето на на-
шето земледѣлие и скотовѣдство, за
нашето економическо състояние! Нищо
и почти нищо.

Ние сички,—писатели, учители, свѣ-
щенници, чиновници, търговци, земе-
дѣлци и др., — сме длъжни да са
грижиме и стараеме за подобриенето
на нашето економическо състояние,
длъжни сме да подпомагаме нашето
земледѣлческо съсловие, да промисли-

ме за неговото въздиганіе, защото
сички имаме обжрнати очите си камъ
него, сички очѣкваме отъ него прехра-
ната си. Може ли да ни увѣри нѣкой
въ противното?

Нашите учители и свѣщенници, осо-
бенно по селата, много би могле да
спомогнатъ за подобриенето на наше-
то заостанало земледѣлие и скотовѣд-
ство, ако само би желае това. Тие
би могле да са ползватъ отъ досега
издаденните на бѣлгарски езикъ книги
за земледѣлието и би могле да поу-
чаватъ съ това както учениците си,
така и селѣните, които, ако и да каз-
ватъ, че нѣмале нужда да ги учатъ
за това, — но добрите учители и свѣ-
щенници могатъ да ги убѣдятъ, че
мнозина учени хора сѣ са занимавале
по 20-30 години за да изучатъ и у-
свѣршенствуватъ по-добре тоя заная-
тъ-земледѣлието, като сѣ прочитале
разни книги и вѣстници за земледѣ-
лието и скотовѣдството и като сѣ пра-
вили много и разни опити; — могатъ
да ги убѣдятъ, че съ по-малко трудъ,
повече полза могатъ да извлекатъ отъ
своята работа, само ако знаатъ какъ.
Могатъ още и да ги увѣратъ, че на-
шата плодородна земя не ще да оста-
не се така плодородна, ако ние са не-
погрижеме да ѣ върнеме оная храна,
която сѣка година ѣ отнѣматъ наши-
те посѣви, т. е. ако не я торимъ и не

знаемъ какъ, кога и колко да я торимъ. А че това е така, сѣки може да са увѣри отъ думите на нашите стари, които ни разказватъ, че едно време земята раждала по изобилно и др. т. Сички тие и други подобни нѣща, като са разказватъ на нашите инакъ добри селѣни, които казваме, че не искатъ да слушатъ, ще видите, че сами ще да захванатъ да искатъ да имъ прочитате и разказвате за онова, що са отнася до тѣхниятъ занаятъ. Ами колцина сж оние, отъ нашите селски учители и свѣщенници, които сж помислили такова нѣщо? Но за тие работи ние ще да поговориме други път.

Че е нужно да са воведе преподаването на земледѣлческата наука и въ нашите училища, ние мислиме, че сѣки здравомислящъ човѣкъ ще да са сжгласи съ насъ. Ние сме говорили вече по-напространно върху тоя предметъ въ миналите бройове на листътъ си. Ние мислиме, че е дошло вече време да захванеме и на дѣло да извършваме онова, което е полезно и нужно за насъ. Ние слушаме отъ сѣкого да одобрява и да потвърждава, че наистина трѣба да са помисли за подобриенето на нашето западнало земледѣлческо сжсловие, че трѣба... трѣба... нужно е..., носичкото това си остава само на думи и нищо повече.

Ние сме имале случай въ двѣ годишното си работение по тая частъ, да са увѣримъ до колко нашите сжотечественници отъ сички почти сжслова са грижатъ и стараятъ за подобриенето на нашето западнало ступанство!!! Ние не можеме подиждно да си истжлекуваме, отъ що произлиза сичко това, да ли отъ пезнаание или отъ небрѣжение? Ако е първото, то нека си дадеме повечко трудъ и да поразмислиме по-сериозно и по-обстоятелно върху този, спорѣдъ насъ, доста важенъ предметъ, та ако намѣриме и са убѣдиме, че дѣйствително това заслужва нашето сериозно внимание, то нека са подканиме сички и да спомогнеме кой съ щото може за възвдигането и подобриенето на на-

шето ступанство, което е главниятъ изворъ за обогатяването на нашиятъ народъ. Само онзи, който нѣма умъ да мисли и разумъ да разсжждава, само той, думаме, може да са не увѣри въ истинността на това. Кажете ни, молиме ви са, камъ коя страна имаме обърнати сички очите си? Отъ каде очѣкваме най-много за прехраната си? Не отъ ораческото сжсловие ли? Не глѣдаме ли сички: чиновници, попове, вѣстникари, тжрговци, художници и пр.,—не глѣдаме ли сички на земята да роди повече, да има повече берекетъ, да станатъ по-добри храните и пр? За кого е тайна, че ако нѣма у селѣните, нѣма и у гражданите,—ако е слаба годината отъ камъ берекетътъ, то и тжрговията, и другите занаяти биватъ слаби не ги бива? Ако сичкото това е така, то сме длжжни да са увѣримъ веднашъ за винаги, че отъ ступанството зависи нашето обогатяване и добруване. Ако ли пакъ отъ небрѣжение стоиме така студени камъ тие работи, то ние ще да попитаме: до кога ще да чакаме и на кого са надѣваме да дойде да ни нарѣди работите въ нашата кжща? Никой други нѣма да стори това, освѣнъ пакъ ние сами. Казахме го и пакъ го казваме, че ние не сжглѣдаме у насъ нѣкой знакъ за подобриение на нашето ступанство, а слѣдователно и на нашето материално сжстояние. Въ колко наши училища са преподаватъ баремъ начални познания отъ земледѣлие и скотовѣдство; дѣ ни сж земледѣлческите училища и дружества; колко земледѣлчески книги и вѣстници имаме? Ние не знаеме каде ще да ни излезе крайтъ. Селѣните ни нѣматъ хаберъ отъ тие работи, а за гражданите ни е срамота да са занимаватъ и да мислятъ за такива работи, ако и да е то и въ тѣхенъ интересъ.

Ние виждаме сами съ очите си, че отъ година на година се повече и повече осиромашаваме, но не искаме да си дадеме трудъ да потжрсиме дѣкъ на злото. По други страни и правителства, и учени, и тжрговци, и худо-

ици, и земледѣлци, — сички сж са за-
вие съ присърце за унапредване
и въздиганieto на земледѣлието, за-
то сж твърде увѣрени, че то, земе-
лието, е темелътъ, на който са зида
родното богатство, то е главниятъ
воръ за обогатяването на една стра-
на. Амане сме по умни и не са гри-
ме за тие работи. Никой нѣма да
бжде кривъ.

ОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Дъщеря.

Рождение.

Въ старо време, даже и до днеш-
ниятъ день, на много мѣста по този
свѣтъ, щомъ са роди едно дѣте,
такси захващатъ да са питатъ: какъ
е новороденното дѣте, момче ли е
и момиче? Ако бжде отговорътъ:
миче, сички са зарадватъ, ако ли —
миче, то ще да ги видите, че си на-
жщиле челото и си поклатватъ гла-
ва, т. е. показватъ са незадоволни.
ного въкове и у много народи лу-
та „момиче!“, или „женско“ е бива-
изговаряна съ негодование и пре-
вѣние.

У евреите *лихусата* жена, ако е би-
родила мъжко дѣте, не ѝ е било
зволено да ходи въ черкова 40 дни
диръ рождението, ако ли е била
дила момиче — 80 дни. Мнозина
тъ индианците сж убивале женските
дѣца щомъ сж са раждали, защото
оредъ индийската вѣра ражданието
дѣцата е имало нѣкакво си влия-
е за прощението на грѣховете имъ.
поредъ ученията на тая вѣра, добри
или дошите работи на единъ човѣкъ
сж биле доста за да го заведатъ
райятъ или въ пѣкалътъ (адъ): не-
вото спасение не е зависяло само
тъ него, но и отъ неговите потомци,
душата на бащата дълго време са
скитала около райятъ, т. е. скитала
е до тогава, дордето неговите дѣ-
не дадатъ за неговъ споменъ онова
ждие, което са нарича *спадка*. А

това даждие, което отваряло райските
врата за да влѣзатъ душите, не сж
можале да даватъ джщерите. Така от-
дѣлени отъ самото свое семейство, не-
потрѣбни на оние, за които най-много
милѣяле и жалѣяле, джщерите сж зна-
яле и вѣрвале само, че тѣхните бащи
сж биле въ мъка, за които сж и неу-
тѣшно плакале, но никакъ не имъ би-
ло възможно да имъ помогнатъ. Отъ
това твърде лесно може да са раз-
бере, какъ са глѣдале тие на едно
новороденно дѣте. Ако дѣтето е би-
вало мъжко, *) то бащата тутакси е
припвалъ да намѣри нѣщо най-сладко
и най-сѣжно на земята, медъ и злато,
та съ това е мазалъ устните на си-
нѣтъ си, като го е наричалъ *Путра* **) (онзи, който избавя човѣкътъ изъ пѣ-
калътъ и му спасява душата), или *дѣ-
те отъ длжжностъ*, защото чрезъ не-
го са е изпълнявала една свѣта длж-
жностъ. И майката са е удостоявала
на една голѣма частъ отъ тие почести.
Въ едно индийско семейство, дѣто е
имало по шестъ-седемъ жени, оная,
която първа е раждала мъжко дѣте,
тутакси са е припознавала за най-пър-
ва и най-почетна измежду сичките дру-
ги жени. А ако са роди женско дѣте?
Мъртво мълчание обладава цѣлото се-
мейство. Тука нѣма никакви свѣщенни
цѣсни, никакви обряди спорѣдъ вѣ-
рата. Ами съ какво са залгва жен-
ското дѣтенце, когато дойде на свѣ-
тѣтъ? Дали съ медъ и злато, както
мъжкото? Законътъ за това нищо не
казва. Ама що трѣба? То е момиче.
Какво име му са дава? Почти ни-
какво, защото то нищо и не предста-
влява; само името ***) трѣба да бжде

*) Законите на Мана (II. Стр. 29) определя-
ватъ особени обряди за мъжкото дѣте, ко-
гато са роди. То трѣба да са намаже съ медъ
и съ каймакъ, и да са облажи съ злато, като
са и изговаряле цѣколко свѣщенни рѣчи.

**) Законите на Мана, (IX, 138). П у т р а го
наричалъ за това, защото той (синѣтъ) из-
бавялъ баща си изъ пѣкалътъ, който са на-
рича П о т ѣ; него го е нарикалъ така самъ
Брахма, Избавителятъ изъ пѣка-
лътъ (Путро).

***) Законътъ на Мана, кн. II, 33.

лесно за изговаряние, и то е сичко, което изисква законодателят.

Ами какво става съ лихусата майка? Тя плаче и трепере като листъ: щомъ е родила женско дѣте, т. е. момиче, тя не може вече да мисли и да са надѣва, че и за напредъ ще да остане въ мъжевата си къща. Оная жена, която ражда само женски дѣца, може да са напустне на единнайсетата година: така казва Мана. Въ Атина бащата, комуто са е раждало момиче, заповѣдалъ е да са окачи надъ къщните му врата лоша трева*), намѣсто маслиненъ вѣнецъ, който значалъ: въ тая къща са е родило мъжко дѣте.

Въ Спарта отъ десетъ дѣца, които родителите сж хвърляле, по причина, че или не сж можале да ги прехранятъ, или мъчно можале да имъ намѣрятъ работа, за да са прехранятъ, — отъ тие десетъ дѣца, седемъте сж бивале момичета. Въ Римъ когато са родяло дѣтенце, туряле го на земята предъ баща му, отъ волята на когото е зависѣло: да го земе или да го отмахне. Много пѣти нѣкои отъ благородните сж оставале излѣгани въ надѣждите си, като сж мислѣле, че дѣтето е мъжко; но щомъ поглѣднатъ и видятъ, че то е женско, тутакси обкръщатъ гърбътъ си камъ едно малко сътворение, което е лѣжало предъ тѣхъ на земята, мърдало, плакало Но... напразно плаче и обкръща омилни очи, когато е женско, момиче.....

У по-новите народи, именно у французите, дордето е владѣялъ феудализмътъ (спахилжкъ), когато са е раждало женско дѣте, бащата е скърбялъ много, защото това е било за него нещастие. Историята ни разказва, че Лудвикъ XI., когато му донесле първородното негово дѣте, Иванка де Валоа, и като видѣлъ, че е момиче, така са е разсърдилъ, щото не щѣлъ нито да го поглѣдне, но тутакси отпътувалъ за нѣкаде си, за да не стане явно веселение; а дѣтето, отнесено въ единъ манастиръ, четири години не е знавало, що е майчина милостъ; кол-

кото за баща си, него само единъ пѣвъ животътъ си го е видѣло. И когато му са е родилъ синъ, Лудвикъ е билъ още сжрдитъ на веселата си дщерка. Когато я е видѣлъ първи пѣрѣкалъ само тие думи: „Ако ми вжеше нѣкой, не бихъ повѣрвалъ, че толкова грозна“... И подиръ то когато я е виждалъ, той така са е срдилъ, щото нейната бавачка е била принудена да я закрива съ полите дрѣхите си, когато той е заминовалъ край тѣхъ. Казватъ даже, че веднаш до толкова са билъ разгнѣвилъ, що истѣглил саблята и ударилъ бѣдно дѣте въ слѣпото око; и той би го билъ, ако да не е билъ учителътъ Линиеръ, който е отблжсналъ ударътъ.

И у насъ на много мѣста глѣда съ друго ако на поворожденното мъжко дѣте, а съ друго на женското. Това не е нищо друго, освѣнъ единъ предразсѣдокъ; може би да има и други нѣкои причини, но сичкото това е едно лѣмо заблуждение. Бащата си мисли, че синътъ му, като порасте, ще да залови на търговия, на занаятъ и на друга нѣкоя работа; той мисли, че, че само чрезъ синътъ му може, са не забрави името му. А дъщерята отъ дъщерята нѣма никаква надѣжда и радостъ. Съ деспотическата организация на бракътъ, сѣка законна свѣзка са прекъснута, сѣка дружествена връзка измежду бащата и неговата дъщеря може да престане.

У насъ, както и на много други мѣста, иматъ обичай да казватъ, даже да са смѣятъ на оная дѣвойка, която не е имала честта да са ожени много млада, — че е застарѣла, заостанала. А защо да са презира така застарѣлата дѣвойка, а пакъ на неженениятъ и застарѣлъ мъжъ нищо да се не казва? Мнозина мъже има, които са не женятъ само за това, за да бмогли да продължаватъ и за напредъ нерѣдовността въ животътъ си; и горката дѣвойка, която са е засѣдяла, както казватъ, много пѣти е оставала неомъжена за това, защото е повѣрвала на невѣрно обѣщание, или защо

*) Antiquite's grecques, т. III, 15

е била върна на любовта, която забравила, или пакъ защото е грѣна на родителите си. Тя бива по-голям сърдита, защото сички я сжргъ, опорита и намърщена, начумена, защото сѣки иска да са подива съ нейниятъ хубавъ гласъ; но и сички тие недостатъци на полопнието ѝ, отъ колкото на личността тя ни увѣрява съ хилѣди доказателства, че има преданностъ и милостъ въ насъ.

Васѣдѣлата мома зема на себе си нива работи, които никой други не да земе; тя е едната, която може има чудно тжрпѣние да учи дѣца четатъ, да пишатъ, да ги облача и лаща, да ги води на расходка, да ги кжщата, и др. т. Исква да обича, като нѣма що да обича, тя милва пашните животинчета, цвѣтата, сипетата, които и поучава; тя е майна оние, които нѣматъ своя майка. Ако въ едно семейство са очаква отъ нѣтъ това и онова, ако той е наядата, то дѣвойката има други заакъ. Когато плаче майката, да ли нѣтъ я утѣшава? Когато бащата е ененъ, синѣтъ ли го глѣда? Бащата дохожда вечеръ уморенъ, замисленъ и наскжрбенъ за недобриятъ въренъ на работите му: кой искача предъ то? Кой му помага да саблече пктеската си дрѣха? Кой обжрва неелото му лице? Неговата джщеря, а за кратко време са распржсватъ и жи, и трудъ.

Що е и съ воспитанието. Щомъ порасте синѣтъ ви, да го отдѣли отъ себѣ си; вие го пращате на еко, и рѣдко ще да са виждате. Угиго учатъ и воспитаватъ. и той ваща, токо-рѣчи, да ви става като аненъ.

Слѣдъ като свжрши науките си, той отдава пакъ на други страсти, уолствия и пр.; бащината му кжща него е темница; вие сте за него ничари, или, още по-лоше, негови ериери. Безъ сумнѣние, него го портватъ вашите мжмрания и натяания, нажалаватъ го майчините му

сжлзи, но то бива за малко време; нему му трѣба да живѣе; а нема и вие сами не сте живѣле! Ето такавъ бива синѣтъ ви до тогава, дордето стане човѣкъ. А джщерята, напротивъ, ще да бжде при васъ и ще да живѣе само за васъ; тя ще да представлява домашното воспитание. Вие сте биле баща, а ще да станете и творецъ: защото да *сотворишъ* не значи само да дадешъ нѣкому тѣло, но и да му образувашъ и облагородишъ душата, и вие ще да можете да воспитате своята джщеря. Когато захванете веднашъ и свжршите тоя задатокъ, не бойте са вече, че нейното сжрце ще да ви остави, и тогава даже не ще да ви забрави, когато чуждата кжща стане нейна и тя сама стане майка; ще да мине като учителка презъ онзи пжтъ, презъ който е пжтувала като ученица; съ благодарностъ ще да си напомня за добрините, които ѝ сж правени.

Най-после, дохожда и старостъ на родителите, съ старостъта дохожда и осамотението, сжжрбъта и немощъта. Синѣтъ, наистина, не ще да ви остави и забрави; но отъ грижи за работите си, които сѣки човѣкъ има джжностъ да ги глѣда съ присжрце, не му остава твжрде много време да ви посѣщава и подохождва чѣсто-чѣсто за да са разговаря съ васъ; освѣнъ това, мжжътъ нѣма способността да утѣшава така, както жената! А джщерята ви, вдовица или не, тя сѣдне близо до вашата постелка и захваща да ви утѣшава: нейните сладки думи силно дѣйствуватъ въ душата на лѣжащиятъ. Кой отъ насъ не е виждалъ презъ животътъ си нѣкоя джщеря, която е колѣниччила предъ болниятъ си баща и го утѣшава? Тука джщерята е като нѣкоя майка, изъ устата на която излизатъ нѣжни и смилни думи, съ които иска да развесели старецътъ.

Т е сж такива добродѣтели, съ които джщерите унищожаватъ до нейде въ родителското сжрце онзи предразсждокъ, който отъ заблуждение са е вмжкналъ въ тѣхъ. Съ тие нѣколко думи, вие представихъ е колко-годе по-

ложението на жената отъ ражданието ѝ. Истина е, че сж станале нѣкои преобразования въ това отношение, но това не е доста: трѣба да са оставятъ на страна предразсѣдоците и заблужденията. Само тогава дщерята ще да бѣде истинска другарка и помощница въ кѣщата, въ която сега са сматра чѣсто като нѣкой товаръ; тогава сѣки здравомислящъ човѣкъ ще да рѣкоплесне на тие преобразования отъ носително до положението на женската полъ.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

РАЗГОВОРЪ ПЪРВИ.

Порядокътъ на свѣтътъ и законите, по които той са управлява.

Занаятските предприятия, които са поумножиха въ Шенфелдъ, накараха много работници, млади хора, да са засѣлятъ въ това село, духътъ и обичаите на косто тие не познаваха. Търговията позаслабна и работа твърде не са намираше, за което докторъ Ауеръ захвана да ся грижи и безпокоп.

Сега му бѣше времето да захване той своите разговори върху поправянето на лошиятъ вървежъ въ работите имъ, да са посвѣтуватъ какъ би могло да са поправи злото и да не са оставя да зема по-голъми размѣри.

Веселъ, като видѣлъ, че сж са събрали толкова много хора на днешниятъ състанакъ, той поздрави найнапредъ събранието, и захвана разговорътъ си за порядокътъ на тоя свѣтъ и за оние неизмѣняеми закони, по които той са управлява. Той показа какъ сичко онова въ природата, косто ни са чини да е въ противоборство едно противъ друго, е въ най-добра хармония, както и наистина борбата е оная сила, чрезъ която винаги са подмладява свѣтътъ. На първи погледъ ние не можемъ добре да вникнемъ въ вътрѣшността на тие тайни, но ако поразгледаме отъ по-близо работата, ние ще да са увѣриме, че сичко върви по свояятъ естественъ рѣдъ и най-

после борбата са преобърща въ миръ. Подиръ това докторътъ имъ са обѣща че съ своите разговори той ще да старе да имъ расправи колкото може по-добре и по-ясно какъ движениата и борбите въ животътъ на човѣческото общество си влизатъ въ привилниятъ рѣдъ и какъ при сичките отношения сичко са обѣща на общо добро.

Слѣдъ като хвърли такавъ единъ общи погледъ върху свѣтътъ, докторъ Ауеръ захвана първиятъ си разговоръ захвана да говори на слушателите между които са намираха хора отъ сички сѣсловия: фабрикантски работници, художници, земледѣлци, дюканджии, винопродавци и др. т.

Като расправяше докторътъ за едно за друго, единъ отъ присѣтствующите, който бѣше земледѣлецъ, го попита: „Защо на свѣтътъ има много работи, които не сж по волята на хората? Така, наприкладъ, защо земята е твърда (ягка) за онсгова, който трѣба да я копае?“

„Драго ми е,“ отговори докторътъ, „за дѣто ми подавате случай да докажа съ прамѣри, че сичко на свѣтътъ са управлява по опредѣленни закони и за опредѣленни цѣли. За вса земята е много твърда, и ако би била по-мегка и по-легка, разбира са, лесно би могли да я обработватъ; тогава какъ би могле да са правятъ въщи на такава мека земя и какъ би могли дървесата да заловятъ корени въ нея? Не би ли ги съборили и срѣшили единъ по-силничакъ вътаръ? Сичко на свѣтътъ е умно и мадро направено. Могле ли би ние да раскиснемъ и да раздробимъ земята, а желѣзото да не би било яко? Какъ би могле да употрѣбиме каманетеза правяние къщи, ако да не би биле яко? Има мнозина людие, които обичатъ да говорятъ, че добре би било да са измѣнятъ годишните времена: лѣте са оплакватъ, че е много топло, горѣщица, а не знаятъ, че топлината е нужна за узрѣванието на жътвата; зимата са оплакватъ противъ студътъ, а не пом-

слятъ, че мразътъ е, който приготвя храна на земята за идущата жътва. Много други още нѣща има, които намъ са чинятъ, че сж сжвършено излишни, но разгледани по-отблизо, ние виждаме, че ни сж нужни. А както законите, по които са управлява тоя свѣтъ, правятъ сичко да е въ порядокъ и хармония, така сжщо ще да имаме случай да са чудимъ и на оние закони, по които са управляватъ човѣческите общества.

Нека да ви поразкажа сега за човѣческите нужди, които сж основа на фамилярниятъ и дружественъ животъ. Че човѣкътъ има много и разновидни нужди, това е сѣкиму познато и никой не може да го откаже и забуши. Тие нужди трѣба да са удовлетворяватъ, задоволяватъ. За да можемъ да поддържимъ здравнето и животътъ си, трѣба да са храниме. Човѣкътъ дохожда голъ на тоя свѣтъ; дѣто ще да са каже трѣбать му дрѣхи, обиталище и огрѣвъ; за да би могаль да си достави сичко това, трѣба да работи, и да работи съ тѣло и съ духъ. Безъ работение, безъ трудъ и безъ мжка нищо са непостигва.

Но нуждата е неспособна само до тогава, дордето са тя удовлетвори; помислете си, че нѣкой е гладенъ или жѣденъ, щомъ са наѣде или напие, тутакси удовлетворява тая нужда бавно за кратко време.

Мнозина си мислятъ, че богатите хора сж винаги най-честитите; но това не е винаги така, както са мисли. Ако имъ липсува нѣщо, тие сж незадоволни, тие искатъ, щото сѣкога сичко да е по угодата имъ; но това не може да бѣде.

Най-нуждните и необходими нѣща за поддържането на човѣческото здравие и животъ сж: храна, пиетие, облекло, живѣлище и огрѣвъ (топлина). Но и тие нуждни нѣща са измѣняватъ споредъ времето и мѣстото. Сравнете дивиятъ човѣкъ съ най-сетниятъ сиромасъ въ образованните държави и вие ще да памѣрите една голѣма разлика измежду единиятъ и другиятъ.

Онова, което е за насъ необходимо нужно, то дивиятъ човѣкъ и не сжпува за него. Но що ви трѣба да ходите далеко, и за нашите хора нуждите не сж еднакви. Онова, което за богатиятъ гражданинъ е необходимо нужно, то за селѣвиниятъ е луксусъ (салтанатъ). Едно време нашите стари сж минавале съ по-простички дрѣхи, въ къщите си имале по-скромнички постилки и покъщнини; но днесъ у насъ не е вече така.

Отъ когато е свѣтъ засвѣтувалъ, отъ тогава насамъ хората глѣдатъ отъ день на день да имъ бѣде колкото са може по-добре да подобряватъ сжстоянието си. Човѣкътъ не стои, той мисли, промишлява, изнамира и открива различни нѣща, различни улеснителни сръдства. Съ това заедно и неговите разноси сж расле. Но не би било нито умно, нито мѣдро отъ човѣкътъ, ако той прави повече разноси, отъ колкото приходъ има; винаги трѣба да остава нѣщо на страна отъ приходите си. Ако алжшъ-верешите поотслабнатъ, ако храната, хлѣбътъ, засжжне, то трѣба да направи економия отъ тамъ, дѣто са може да не са купува онова, което не е до толкова необходимо нужно. Въ противенъ случай, той ще да испадни и тогава не ще да може да посрѣща нито най-необходимите си нужди.

При това сжмъ длъженъ да ви кажа още, че за да удовлетворяваме нуждите си, ние са нуждаеме отъ помощта на другите; сами ние за себе си нищо не би могле да направиме, защото ние имаме нужда отъ храна, облекло, обща, дърва, обиталище и пр., но сичко това ние сами не можеме да си приготвиме. Дѣто ще да са каже, че ние имаме нужда отъ другите, а и другите иматъ нужда отъ насъ.

Човѣческите нужди, които сж накарале човѣкътъ да напрегне умътъ си за да изнамери сръдства за удовлетворението на тие нужди, сж спомогнале много за неговиятъ напредокъ. Сички природни сили: водата, вѣтарътъ, сжжцето, парата, електричеството и свѣт-

линината е употребилъ човѣкътъ въ своя полза, употребилъ ги е на своя служба; машините сж намалили значително трудътъ на човѣкътъ. Помислете си само колко човѣчески ръце би трѣбало за да извършатъ една работа, която една малка машина може да извърши! Въ най-новото време сж измислили много земледѣлчески машини, които на сички васъ още не сж познати. Днесъ има вече машини, съ които а вършатъ снопето, съ които са жъне, коси и събира сѣното; съ които са оре земята и др. т. Но да не помислите, че машините, като извършаватъ толкова работа, не ще да оставатъ работа за хората; никакъ да са не боите отъ това. Азъ ще да ви разкажа на друго мѣсто и за това, и са надѣя, че вие ще да са увѣрите, какво машините сж полезни, а не спънка за работническиятъ класъ.

Но сичко това, което виждаме днесъ, сички улеснителни за човѣчеството сръдства, сж усъвършенствуванни отъ повече хора, сдружени наедно. Кадето и да идете по свѣтътъ, на сѣкадъ ще да намѣрите, че хората естествено са стремятъ камъ сдружаванието; на сѣкаде знаятъ, че самъ човѣкъ никога не може да извърши онова, което могатъ да извършатъ повече лица за удовлетворение на тѣхните частни и общи нужди. А това е и нужно, защото способностите въ хората сж различни. Единъ има повече тѣлесна сила, а други — душевни дарби; единъ работи съ ръце, а други — съ умъ. Тие силн събрали на едно мѣсто правятъ чудеса; това е доказано съ хиляди опити и живи примѣри. А и въ едно семейство способностите сж съвършено различни, а споредъ това и занеманията биватъ различни.

Едно семейство е такожде едно малко дружество. По природна нужда сдружаватъ са мъжъ и жена; ако иматъ дѣца, то тие осѣщатъ нужда да живѣятъ подъ тѣхната защита. Бракътъ е, съ който са различава човѣкътъ отъ другите животни.

Вие, които имате дѣца, знаете каква обичъ имате камъ тѣхъ. Добрите ро-

дители са грижатъ и стараятъ отъ се сърце за доброто на обичливите си рожби; тие отдѣлятъ отъ залакътъ на устата си, само и само да направятъ дѣцата си добри и честити, сега и за-напредъ. Сичко това ни кара да бъ-деме привързани камъ семейството си, камъ обществото, въ което живѣемъ и камъ народътъ, на когото принадлежимъ. Отъ това са види ясно, че нашите интереси сж тѣсно свързани съ интересите на другите. Безъ дружественниятъ животъ, ние не би могли да удовлетворимъ нашите нужди, за които ни е думата въ тоя разказъ.

ЗА ЗАПАЗВАНИЕТО НА ГОРИТЕ.

Миналата година въ нѣколко бройове на листътъ си ние са позанимахме съ горите или лѣсове, т. е. разправихме на кратко каква важность иматъ горите, какво влияние иматъ върху ступанството и върху човѣчeskото здравие. Ние мислиме, че безрасъ-дното истрѣбление на горите е едно голѣмо злощастие за оная страна дѣто така немилостиво са опропастяватъ тие гори, които правятъ толкова добрини тамъ, дѣто ги има. Истрѣбете, изсѣчете горите и тогава, — бъдете увѣрени, — ще да ви са свърши водата, която е необходима за човѣкътъ, за животните и за растѣнията, — нѣма да имате вече извори; тогава рѣдко, и твърде рѣдко, ще да вали дждъ, който е нуженъ за сѣидбите и за другите растения така сжщо: както и намъ е нужна катадневната храна; тогава не би имале такавъ чистъ въздухъ, както ако би имало гори, а слѣдователно и повече болѣсти би са появявале когато нѣма гори, дървеса. Виждате ли, че съ истрѣблението на горите вие са лишавате отъ най-нужните условия за живѣяние. Че това е така, ние имаме доволно живи примѣри, които ни увѣряватъ какъ оние мѣста, които сж са лишле отъ горите, не сж вече за нищо и не сж вече оние мѣста, които сж биле едно време, когато сж са украсявале отъ хубави гори. Ние сме навеле вече за примѣръ нѣколко такива страни, които днесъ сж са преобърнале на пустини. Ние не сме раз-брали още, види са, каква важность и какво

значение иматъ горите за хората, за това и малко обръщаме внимание върху този важенъ предметъ, върху който не малко внимание сж обрънате другите народи. Тие иматъ вече специални училища за горската наука, която са изучава основателно, и учениците, слѣдъ като свършатъ науките си въ тие училища, са настаняватъ на различни мѣста, дѣто има гори, и управляватъ тие гори, като распорѣждатъ какъ да са сѣкатъ съ рѣдъ тие гори, какъ да са садятъ и пр. Да ти е мило и драго да погледнешъ такава гора, която са глѣда отъ така нарѣчени вѣщи и учени гора! Тие работи сж за насъ още непонятни, а може би и да са виждатъ за насъ преждевременни.

Горите иматъ много неприятели, които сж: самите ступани, крадците, пожарите, насѣкомите (бубулички) и др. т. Ступаните ги сѣкатъ безъ никакавъ рѣдъ, опростяватъ ги немилостиво, а много пѣти и сжвършено ги изкорѣняватъ или, слѣдъ като сж ги изсѣкале, оставятъ ги да си растатъ безъ да ги запазватъ баремъ отъ вѣнкашните неприятели. Крадците крадатъ и сѣкатъ даже и оние млади дървета, които не сж за сѣчение; пожарите поглѣщатъ стотини, а даже и хиляди уврати (дюлюми) гори; насѣкомите катъ дневно ги повреждатъ и т. н. Освѣтъ гореспомѣннатите добрини, които горите ни правятъ, ние извличаме изъ тѣхъ още и други ползи. Горите ни даватъ дърва за горене, за правяние къщи, кораби и пр. Но тие като са свършатъ веднашъ, т. е. като са изсѣкатъ безъ никакавъ рѣдъ, то, дордето порастатъ и станатъ за сѣчение, трѣба да са минатъ много години. Но по други страни, хората не правятъ така, т. е. не изсичатъ на веднашъ горите си, ами ги распорѣждатъ така, щото онова, което са изсѣче за една година време, то са оставя да расте, като са пази и надглѣдва, и на втората година са сѣче друго парче и т. н. Пѣкои отъ нашите мѣста захванаха вече да осѣщатъ голѣма нужда отъ дърва, защото значително са намалиха горите. Сега на много мѣста сж довольно скѣпи дървата, особено зимно време; но подиръ нѣколко години, когато са поизсѣкатъ повече горите и намалятъ още повече, то мнозина сиромаси ще да мрътъ зиме отъ студъ.

Храните, сѣдбите ако не станатъ една година, то на втората или на третата година ще да бждатъ по-добри; но ако горите са свършатъ веднашъ, то не ще може така за двѣ-три години да са поправи злото. Освѣтъ това, отъ едно зло са ражда друго зло, а отъ това трето и т. н. Като са свършатъ горите, то никога не можеме да са надѣваме винаги и за добра жътва. Ако искате да са увѣрите въ истинността на думите ни, то не трѣба да ходите много надалеко: погледайте нашата нещастна отъ нѣколко години насамъ Добруджа. Тя е лишена отъ вода, а три четири години нарѣдъ са оплакватъ, че нѣмадо никакавъ берекъ по тие мѣста. Преди нѣколко дни единъ нашъ приятель, който отъ нѣколко години насамъ ходи по Добружиските мѣста, ни пише за лошото положение, въ което са намира тая страна. Земята по тие мѣста не е слаба, но какво ще да ти стори това, когато другите условия не сж изпълнени.

Ние би могли и тоя пѣтъ да посочиме на повече такива мѣста, но това е доста да ни увѣри, че истрѣблението на горите отъ много страни е зло и голѣмо зло за оние мѣста, дѣто то става. Ние на мѣсто да истрѣбаме горите, много по-добре би сториле, ако да би садиле нови, както правятъ хората по други страни. Но ако това не правиме, то не трѣба баремъ готовите гори да истрѣбаме сжвършено, т. е. не трѣба да са сѣкатъ младите дървета. Дървата, които са каратъ за продавъ въ градовете, сж се млади дървета; по други страни това не ще да видите: тамъ са сѣкатъ само оние дървета, които сж вече дебели, т. е. отъ които може да са правятъ цѣпеници.

Мнозина у насъ си иматъ свои гори, а и много села иматъ доста гори, които принадлежатъ на тие села и са наричатъ селски гори. Тие гори иматъ вардачи нарѣчени куруджи и. Ако би искале селените или ступаните, които иматъ свои си кории, тие би могли да нарѣдятъ така, щото да не са сѣкатъ горите безъ никакавъ рѣдъ, както става сега, т. е. да не са сѣкатъ младите дървета и по този начинъ да са не опростяватъ безъ нужда толкова си гори. За да са извърши това, не е нѣкоя мъчна работа: иска са само да разбереме и да са постарееме за това. Както и да е, длѣжни сме сички да мисли-

ме и за напредъ, да предваряме злото, което може би да ни слѣти; да не чакаме да дойде ножътъ до кокалътъ, тогава да търсиме лѣкъ на злото. Горите не трѣба така немилостиво да са истрѣбятъ.

НАУКАТА ЗА ОРАЧИТЕ.

Потрѣбата отъ наука за нашите орачи отъ денъ на денъ става се повече нуждна, повече необходима относително занаятътъ имъ-орачеството (земеработението). На земеработението отъ година на година са потрѣбни повече лѣкове, отъ които орачите трѣба малко много да отбиратъ, и за това имъ е и потрѣбна наука, чрѣзъ която ще са научатъ да ги отбиратъ и да цѣратъ това, което има нужда отъ цѣръ въ работата имъ. Лѣковете на земеработението за да дава повече берекетъ, не сж твърде много, и не сж много мъчени, за да ги не изучи лесно човѣкъ; но това е жалното, дѣто нашите чифчи не отбиратъ ни най-малко отъ наука и рѣдко, твърде рѣдко отъ тѣхъ знаятъ да четатъ, а които знаятъ тие пакъ не зематъ да четатъ книги, които учатъ какъ по-добре да са работи земята, за да ражда повече, какъ да са отгледва добитакътъ и пр.

Съ помощта на тие познания да са стараятъ да потикнатъ що-годе испадналото наше земеработение така, щото тѣхниятъ примѣръ да са послѣдува и отъ простите орачи; но тие четатъ книги, които по-вече ги заблуждаватъ, книги, които само слисватъ не развитиятъ имъ умъ и нищо друго. Такива книги сж: камакъ падна отъ небето, чудесата на св. Богородица, Святая гора Атояская и др. т., отъ които четците на подобни книги не извличатъ никаква полза.

Малцина и твърде малцина сж оние отъ нашите учители, които обичатъ да препоръчватъ на неразвитите ченци оние книги, които сж полезни за тѣхъ: малцина сж такожде и оние пѣргови момци отъ селските учители, които зиматъ вѣстникъ или книга въ рѣка да поучаватъ селените на това, което имъ е потрѣбно да знаятъ, а малцина сж и тие отъ орачите, които обичатъ да слушатъ такива работи, които трѣба да слушатъ съ най-голъмо вни-

манье за тѣхна полза. Има мнозина отъ учителите, които не хващатъ книга въ рѣка, които са чудатъ, ако имъ кажешъ, че има книги и вѣстници да пишатъ за земеработението, защото тие мислатъ, че земеработението е нищо и никаква работа и че то нѣма нужда отъ сжвѣти, наставления и поучения! А мнозина сж и тие отъ селените, които малко обичатъ да слушатъ да имъ са казва и прочита за тѣхниятъ занаятъ. (Добриятъ свѣщенникъ и добриятъ учителъ, ако искатъ, могатъ да убѣдятъ селените, че тие са лжжати въ това и че има наука и затѣхниятъ занаятъ. р.) Селените въ едно сж убѣдени и него знаятъ, че Господъ кога даде, и на сухи камакъ да посѣеши, то става; но кога не ще, ти каквото щешъ прави. И така, неучението на селените, ведаванието синовете си на наука, леността на пѣкои селски попове и учители да прочитатъ разни книги и вѣстници на селените, най-послед простотата на селските учители и попове сж едни отъ причините, които спиратъ напредокътъ на земледѣлческиятъ класъ, на селското население.

Освѣнъ дѣто са пописваше за земеработението въ други списания и вѣстници малко по-напрѣдъ отъ сега, ние са сдобихме и съ земеработнически вѣстникъ. Тѣй става са издава дѣъ години; но писаното въ този вѣстникъ на малцина е влѣзло въ ушите, а не приспособимо отъ никого. Този вѣстникъ не са чете отъ когото трѣба и за работата на когото расправи, а пакъ даскалътъ и попътъ не щатъ да поучатъ селените. И тѣй, селените и въобще чифчиете на сѣкаде трѣба да знаятъ, да са научатъ да четатъ, та тѣй само тие ще да са ползуватъ най-добре отъ онова, което за тѣхъ са пише и за тѣхъ расправи, и тогава ще го прилагатъ въ работа, ще мислатъ друго-яче, ще гледатъ на свѣта друго-яче, защото очите имъ ще са отварятъ. За сега са пзисква това: попътъ и учителътъ въ едно село да са разбрани, да поучватъ селените на сичко онова, което са отнася до работата имъ. А селените пакъ отъ своя сграва да слушатъ съ внимание онова, което имъ са прочита и казва; онова, което хората отъ опитъ сж испитае и предаде на оние, ко-

ито не знаятъ, за да са възползуват и тие. Тие не трѣба да са майтъ; чуенното отъ книга, за работата имъ, трѣба безъ друго да употребяватъ на работа. Науката за орачите е много потрѣбна и ще бѣде още по-потрѣбна въ идущите времена и години; науката ще ги накара да промислятъ за подобренieto на земеработението, а не да са оставатъ само на Бога; науката ще имъ принесе и най-голъма полза на занаята и то толкова, колкото на грѣшниците покаянието и рай на праведните; науката ще ги накара да познаятъ своите права, като човѣци и не ще са оставатъ на сѣкиго да ги тѣпчи и да си играе съ тѣхъ, но и тие ще иматъ случай да са наслаждаватъ отъ добрините, които цѣрѣтъ дава на сичките. Впрочемъ изисква са отъ тѣхъ послушание на онези, които имъ показватъ какъ да постигнатъ въ този случай, изисква са отъ тѣхъ послушание, което да е плодъ отъ мирѣтъ и любовта, които тие трѣба да иматъ; изискватъ са да са опретнатъ и да туратъ въ работа онова, което ще ги извади отъ простотията. Отварянieto на училища въ селата си, поддържане на добри учители и проваждане синовете си рѣдовно въ училището до едно опредѣлено време, до дѣто зематъ малко наука, до дѣто си просвѣтятъ ума. — Това са изисква отъ тѣхъ, това тие съ време трѣба да направятъ. Спорѣдъ насъ, учението за сега трѣба да са направи задължително до едно опредѣлено време за селените, защото то ще стане причина да има единъ просвѣтенъ народъ въ отоманската империя. Една отъ главните работи, която има да свършватъ епархийските и общински свѣти, както и екзархията, е и наръждането на селските училища. Това тие трѣба най-първо да направятъ. Програмата на селските училища трѣба да бѣде най-малко за 4—5 години. Но въ това време дѣтето трѣба да са запознае практически съ тие познания, които ще му трѣбватъ за презъ животътъ. Високо образование за селените сега за сега не е нужно. Тѣзи селско-орачески ученици, които, разумѣва са, слѣди излизанието си изъ училището, ще станатъ орачи. Трѣба тогава да са показватъ практически съ най-главните

земедѣлчески познания, и послѣ съ прочитанието на различни книги и вѣстници по тѣзи частъ, за да могатъ да са усъвършенствуватъ. Било би още по-добре, ако си испроводиме общо отъ сѣко село по единъ ученикъ способенъ да са изучи въ Чехия или другаде добре на искусно земеработение да учи селените и практически по нивите, кога да сѣятъ, какъ да сѣятъ, какъ да торятъ; да имъ показва съ кой торъ какъ да постигватъ и да торятъ. И тѣй за малко време нашата благословена бащина България ще да напредне въ земеработението до толкова, дѣто не ще може да са сравни съ нея никол друга земя, защото сичко въ нашепско добре расте, а само ние не знаемъ какъ да храниме земята, за да ѝ спомагатъ тие природни дарби. На гладенъ човѣкъ нищо не спомага отъ вѣнч. Ние за сега ще свършиме съ това, но до пѣти ще имаме случай.

Ат. Драгневъ.

НАУКА ЗА ЗДРАВЕТО.

(Отъ Д-ръ Бокъ).

Най-важното и най-потрѣбното, което трѣба да знае човѣкъ, е да познае самъ себе си и природните закони, на които той е подчиненъ. Ние сме чудни хора, най-нуждните и най-полезните нѣща не искаме да знаемъ! Молимъ ви са, кажете ни, въ колко наши училища са преподаватъ баремъ начални познания отъ гигиената? Ние не познава менито най-простите гигиенически правила; но трѣбало би да знаемъ баремъ толкози, колкото да можеме да предпазиме себе си и своите си отъ много болести, за които често сме си сами криви. Познато е, че въ здраво тѣло може да има и здравъ умъ.

Не е мѣчна работа да са запознатъ дѣцата съ устройството на човѣческото тѣло и съ онези закони, които показватъ какъ може човѣкъ да си запази здравето. Това би трѣбало да са захваща още отъ началното училище, като са запознаватъ дѣцата съ най-главните здравствени правила. Така, напримеръ, сѣки учителъ въ началното училище (предполага са да е вѣщъ въ работата си) би трѣбало, когато разказва на дѣцата за

«устата», да ги оприличава на врата, които са отварят и затварят, презъ които минаватъ разни нѣща и пр. Тука има случай да имъ разкаже нѣщо за правилата на джханнето, затваряннето на устата и за тогавашното джханне презъ носътъ, за джханнето на студениятъ и нечистъ въздухъ, за кашлицата и пр. Въ другите училища това са върши и сж са показали добрите резултати: а за да разбератъ и схванатъ по-добре учениците онова, що имъ са разказва, въ тие училища има разни за това пособия.*) Разумѣва са, че антропологията не може да са учи и преподава въ нашите училища така, както въ другите европейски училища, или както другите научни предмети. Не е необходимо да са знае, колко кокали и мийници (мускули) има въ човѣческото тѣло и коя какъ са нарича, дѣ са намира и други такива. Но онова, което трѣба да знаеме и да са преподава въ училищата е:

1) Че кръвта е животъ, и какъ може да са поддржи нейното количество, качество и рѣдовното ѳ обикаляние (циркулиране) по сичките части на нашето тѣло;

2) Че човѣкъ не може да живѣе безъ храна и безъ питие, коя храна е по-добра и по-здрава и какъ да употрѣбява тая храна, ако иска да бѣде здравъ, якъ и силенъ;

3) Какавъ въздухъ да джхаме, ако искаме да живѣе и да сме здрави, и какъ да запазваме дихателните органи за да не са повреждатъ;

4) Каква важность иматъ здравите зѣби за здѣкванието и по-лесното смилание на твърдите хранителности, и какъ да ги запазваме отъ болести;

5) Каква важность има стомахътъ (желудокъ) за поддржане на нашето тѣло и що трѣба да правиме за да бѣде здравъ стомахътъ, а ако са повреди, какъ може да са поправи съ диетата и пр.;

*) За антропологическо обучение са препорѣчатъ слѣдующите пособия: 1) Anatomische Wandtafeln, тѣ Д-ра Филдлера, които сж съставени по показванието на саксонското министерство на просвѣщеніето; 2) Plastische Nachbildungen für den Lehrunterricht отъ Флаймаана въ Нюринбергъ; 3) Anatomische Photographien, отъ д-ръ Рюдигера; 4) учебникъ на книга отъ д-ръ Бока съ заглавие: «Vom Leben und Pflege des menschlichen Körpers in Wort und Bild».

6) Какъ да джжимъ чисто цѣлото си тѣло за да бѣдеме здрави;

7) Какъ трѣба да са пазиме за да не са отравяме, като опознаеме най-напредъ сички оние вѣщества, които сж отровителни и пр.*)

Сички тие, ако и малобройни, но доста важни правила за здравіето, би могли и би трѣбало да са изучатъ и да са знаятъ. Много наши градове и села сж лишени отъ вѣщи и опитни лѣкарѣ, и до день днешенъ мнозина повѣрчаватъ слѣпо животътъ си на такива прости баби и шарлатани хекими, които сж испратили толкова си злощастници на онзи свѣтъ.

За да разбератъ по-лесно дѣцата, какво става съ храната въ нашето тѣло и какво дѣйствиє произвожда тя, може да са сравнява нашето тѣло съ запалена цещъ или съ парна машина. Тѣзи апарати са повреждатъ отъ многото употрѣбление; но за да са намѣстятъ строшените части, трѣба да са земе такова вѣщество, отъ каквото е направена строшената частъ; за да гори огнѣтъ въ тѣхъ по-добре и по-силно, трѣба да има достѣтъ въздухътъ (кислородътъ); — слѣдъ като изгарятъ дървата или други горящи вѣщества, преобрѣщатъ са въ сжвѣтъ други вѣщества (вѣглища, пепель, сажиди, димъ), които непрѣмѣнно трѣба да са отстранятъ отъ тие апарати, ако искаме и за-напредъ да работятъ. Сжщото са случавало и съ нашето тѣло. За да бѣде здраво и силно, нашето тѣло са нуждае отъ такива вѣщества, които го правятъ да бѣде такова (здрaво); а когато са довршатъ тие вѣщества, трѣба да му са доставятъ нови (тие вѣщества сж храната, пиетото и въздухътъ); — остатокътъ отъ тие вѣщества (изметѣтъ), които неслужатъ вече за нищо, изхвърлятъ са. Ако искаме да са развиватъ, то трѣба да поемаме въ себе си (да джхаме) и чистъ, здравъ въздухъ.

Както парната машина, — макаръ и да има сичките си части въ най-добаръ рѣдъ, — не може да работи, ако не ѳ са тури потрѣбниятъ материалъ за горѣние, така сжщо са случавало и съ нашето тѣло. Не

*) Въ идущите бройове на „Ступанъ“ ние мислиме да поразкажеме на читателите си напратко баремъ за нѣкои отъ тие точки, що наведохме по-горе.

е доста за подкрѣпленне на нашите тѣлесни сили да са намиратъ сички органи въ добаръ рѣдъ; но при това трѣба и добре да са храни тѣлото, трѣба да му са доставятъ оние частици, които непрестанно губи това тѣло, особено тогава, когато работи човѣкъ.

Нашето тѣло може да са оприличи такожде на една къща.

Ако са намери нѣкой да си прави къща, то трѣба най-напредъ отъ сичко да си приготви материалътъ, т. е. дърва, камане, тухли, желѣзо, джамове и пр. Сичко това трѣба да е готово за направата на къщата. Сжщото е и съ нашето тѣло. И за него трѣбать разни вещества (вода, бѣлтъкъ, масти, соли, варъ, желѣзо и пр.), отъ които сж образувать най-нѣжните частици на нашето тѣло (мѣсни влакнца, жилци, цинци, и пр.), а отъ тѣхъ са образувать кокалете, хърскавиците, мишиците (мускули), нервите и пр.) Както въ нѣкое здание са намира сегизъ-тогизъ по нѣщо за поправяние, било отъ вжтре или отъ вжнъ на зданието (напр. джамове, стѣни и др. т.), така сжщо са поврежда и нашето тѣло, а за да бжде здраво, трѣба винаги да са поправа повреденото. Както собите, за да бждатъ зимно време добри за живѣяние, трѣба да са топятъ, така сжщо и нашето тѣло трѣба да има изискуемата топлина, а тая топлина то приема отъ разните храни и отъ чистиятъ и здравъ въздухъ. Както сме длжни да изхвърлиме сичко онова, що е останало непотрѣбно отъ поправяннето въ къщата, така сжщо сме длжни да изхвърляме и изъ нашето тѣло сички излишни и непотрѣбни частици и да ги замѣняваме съ други нови.

Отъ казанното до тука са разбира, че преди сичко дѣтето е длжно да са научи: отъ какво е сжставено човѣческото тѣло, каква храна трѣба да са употребява за да бжде здраво това тѣло, какъ трѣба да са употребява тая храна, какавъ въздухъ да джхаме и какъ, за да доставяме на кръвта потрѣбниятъ кислородъ и пр. Разбира са, че сичко това трѣба да са разказва, колкото са може популарно, леснобразумително и накратко; физиологически да са знае повече за човѣка е по-полезно, нежели анатомически.

Немѣ е по-полезно да знае човѣкъ сички гори и рѣки въ срѣдня Азия, имената на сички членове въ царските фамилии, за сич-

ките войни, които сж ставали въ старите и новите времена и пр., немѣ е по-полезно да знае за сичко това, отъ колкото да има ба-ремъ начални познания отъ оние прости и природни гигиенически правила, които могатъ му послужи и помогна, ако са осѣти, че му не е добре, и които му показватъ какъ да пази своето здравие. Немѣ е добре да са исклучи изъ училищата тая наука, която е толкова полезна, и то само за това, защото мнозина учители не сж учили тая наука, или защото не искатъ да знаятъ нищо за нея. Помислете си само отъ колко тѣжки и опасни болести бихме могли да са предпазимъ, ако бихме знаяли какъ и ако да са обжрнѣше съ време внимание на тѣхните първи появления.

Ние знаеме, че много хора, а чѣсто и отъ по-горния рѣжа хора, повѣрѣватъ здравнето си и животъ си на стари невѣжди баби и на неуки шарлатани хекими, и тѣмъ вѣрватъ повече, нежели на учените и вѣщи доктори (лѣкари); знаеме още, че мнозина, особено сиромашни хора, даватъ и послѣдната си парѣ за нищо и никакво лѣкове и врачания, на мѣсто да си купятъ съ тие пари по-добра и по-угодна храна, която ще да имъ бжде отъ много по-голъма полза. И до днешниятъ день на много страни въ свѣтътъ не знаятъ да цѣнатъ здравнето и животътъ, не знаятъ какъ да посжпватъ и да глѣдатъ болните; но пакъ не искатъ да разбератъ, че причината на това зло е тая, дѣто и до днешниятъ день са намиратъ народните училища въ такавъ единъ хаосъ, въ такова едно недобро устройство: дѣцата са претоварятъ да учатъ такива предмѣти, които не сж дотолкова потрѣбни за въ практическиятъ имъ животъ, а са занемаря онова, щото ще да имъ бжде най-потрѣбно и най-нуждно за презъ животътъ.

Немѣ би било безполезно, ако дѣцата при другото учаха още и слѣдующето:

1) Че главно правило за природното днетическо лѣкувание на болѣстѣта е: болниятъ членъ трѣба колкото са може по-добре да са пазѣ за да не са вреди повече; болното око да не са присилва на глѣданне; съ хромъ и повреденъ кракъ да не са скача и да не са тича; пресиналиятъ човѣкъ да не са мжчи и пресива да говори много и на високо (гласно); сил-

ното биение на сърцето да не са безпокои съ никакво пресиване, и др. т.

2) Че когато са нарани човѣкъ, трѣба тутакси да са лѣкуватъ и налагатъ ранените части съ нѣщо студено, като съ лѣдъ, снѣгъ, студена вода;

3) Че когато са появи трѣска (ако въобще захванеме да осѣщаме, че не ни е добре, ако ни е зима, студено, или премного топло, ако тѣжко дихаме, ако пулсътъ на ржката ни захване да бие силно и бързо), трѣба колкото са може по-скоро да си лѣгнемъ въ постелката, добре да са покриеме, чистъ и здравъ въздухъ да дѣхаме, отъ сѣко раздражение да са пазиме, съ срдния храна да са хранимъ и споредъ вътрѣшното си осѣщане да пиеме топло или студено питие (най-добро е чиста вода);

4) Ако кашлимъ и въобще ако сж повредени дихателните ни органи, трѣба винаги да дѣхаме здравъ и чистъ въздухъ (въ който да нѣма прахъ, димъ и др. т.), и то не само денъ, но и нощъ;

5) Ако са е повридилъ стомахътъ ни, т. е. ако нѣмаме охота за ядене, — ако не ни са ще да ядеме, — ако ни боли нѣщо стомахътъ или подъ лжжичката, ако ни са повдига да бжлваме, то трѣба да ядеме помалко, и да са пазимъ отъ студени, раздражителни и твѣрди ястия, по този начинъ болесгята лесно са излѣкува;

6) Когато са простудиме, т. е. когато настинемъ, сѣтнините отъ което биватъ често твѣрдѣ лоши, особено ако изведнашъ истинен испотената кожа, трѣба колкото са може по-скоро да са лѣкуваме съ такива срдства, които могатъ да ни испотятъ, т. е. съ топли питиета (чай, вода и др. т.), и то въ топла постелка;

7) Ако ни отслабнатъ или изнѣмошѣятъ мишците (мускулите) или нервите по причина на малкото кръвъ, която е останала въ насъ, въ такъвъ случай не трѣба да употребяваме никакви лѣкове, защото твѣрде малка полза ще имаме отъ тие лѣкове; много по-добрѣ ще да сториме, ако са хранимъ съ такива ястия, които правятъ кръвъ и ако поемаме чистъ и здравъ въздухъ.

Нема би било невжможна работа да научи дѣтето въ училището опоба, което би могло да бжде както нему, така и за неговите ближни отъ голѣма полза за презъ

животътъ му. Защо да не са научи, какъ би могло на-бързо да са помогне на нещастните и на немощните, и що би трѣбало да са прави, когато са отровени нѣкой. Ние знаеме, че въ такива случаи сѣки пътъ не могатъ да са намѣратъ тутакси лѣкари. — Но може би да попитатъ нѣкой, а че имаме ли толкова време да са изучи това? Ето отговорътъ на това питане: Да не са захваща учението за човѣкътъ и за здравие тогава, когато наближи времето да излѣзе ученикътъ изъ училището, и да не са губи времето съ преподаването на много излишни и ненужни предмѣти, изучавани папалски на изустъ, пѣ ето доста време и за такъвъ важенъ предмѣтъ. Че писателътъ на тѣзи рѣдове, — казва д-ръ Бокъ, — неизсика много отъ учителите, оправдава са и съ доводите на по-предшните прочути и авторитетни педагоги, каквото: Салцманъ, Бардтъ, Баседовъ, Кампе, Динтеръ и пр.

Салцманъ пише въ своето писание „Etwas über de Erziehung“ год. 1784 слѣдующето: „Много голѣмъ недостатокъ е тоя, дѣто не са учатъ дѣцата какъ да пазятъ своето здравие, и ако са повреди, какъ да са поправи.“

Тѣлото ни е най-ближно, а като е така, то най-напредъ отъ сичко сжмъ джлженъ да знае какъ да го запазя за да бжде здраво и читаво. Защо да уча най-напредъ гражданското и военно домостроителство (архитектура) или друго нѣкое искусство, което е далечъ отъ мене, когато не зная за кжщата, въ която живѣя, когато не зная за сжчевата, съ които работя, та ако би са повредило нѣкое отъ тѣхъ, да зная да го поправа.

Въ началото би могли да имаме предъ видъ слѣдующите питання: Кое е най-доброто срдство, съ което би могли да предваримъ жбоболието? — Кое е най-доброто срдство, съ което би могли да запазимъ очите си неповредени? Какво трѣба да правиме, ако имаме хрупутница (рема) или диарея? Отъ що произхожда главоболието? — Какъ можеме да са излѣкуваме отъ главоболието? — Съ какво може да са излѣкува вжспалението на очите? — Какво трѣба да правиме, ако ни е тѣжко? Какво трѣба да правиме, ако ни боли нѣкой тѣлесенъ членъ? Съ какво лѣчатъ раните? — Съ какво са лѣчатъ цирѣтите и др. т.? Това сж питання, ко-

ито по никакавъ начинъ не би трѣбало да са изоставятъ въ преподаванията. Ами каде е това учебно заведение, въ което са учи това? — И въ най-добрите училища, ако са разболѣе дѣтето само най-малко, предава са тутакси въ ръцете на лѣкартъ, а много пжти и на невѣжди баби и хекими. — Да ли по този начинъ ще да са научатъ нѣкога дѣцата, какъ да си помогнатъ сами когато сж малко нерасположени въ здравието си!

Ако са изисква да са учи дѣтето, какъ да си прави кжща, покжщина, маси, столове и др. т., какъ да си прави дрѣхы, обушца и пр., то много повече трѣба да са изисква и е длжно да знае, какъ да си запази здравието, какъ да си помогне, ако са разболѣе. За какво ти сж великолѣпните палати, ако та боли, да кажеме, само единъ кжтенъ жбъ? — Селѣпниътъ, който е здравъ и има здрави жбъ, нему не ли е по-сладко едно парче хлѣбъ съ малко сирене, отъ колкото на тебе болниятъ, който ядешъ най-вкусните и приятни ястия? — Не си или той много по-добре и по-сладко на своята слама, отъ колкото ти на своите мѣки дюшеци и пухове? — Не глѣда ли той по-весело презъ малки прозорчета на хубавата и красна майка природа, отъ-колкото ти презъ голѣмите си стаклени прозорци?

(Продължава са).

За подковаването на конете.

Подиръ храната и тимарението, подковаването на конете е необходимо нужно за здравнето имъ, толкова повече, защото коньтъ ходи силно и бжрзо и ако си повреди краката, не става вече за нищо, т. е. не е като волътъ, кравата, козата или овцата, ако си повреди краката, може да са заколи и мѣсото да са употрѣби за въ работа; не съ конското мѣсо какво ще да правите? Ние сме виждали у насъ много коне неподковани, и то, види са, или отъ небрежение, или отъ скжперничество; но това не е умно отъ господарите на тие коне, защото за това си небрежение или скжперничество тие скжпо заплащатъ. Конете винаги трѣба да бждатъ подковани, за да могатъ безъ опасност да вършатъ въ сѣко време и на сѣко мѣсто оная работа, за която сж опредѣлени.

Въ подковаването са изисква голѣмо внимание и вѣщина отъ страна на подковащгъ.

Изваждане или отковаване на вѣтхи петали отъ конските ко-

пита. Когато са отковаватъ вѣтхите петали изъ конските копита, трѣба добръ да са внимава, щото сичките гвоздѣи да са извадятъ и на страна да са гуждаѣ. Нито единъ гвоздѣи да са не оставя на земята, защото често са случва да са ободѣ коньтъ. Така сжщо трѣба да са внимава, да не би да остане нѣкое парче отъ вѣтхите гвоздѣи въ копитата на коньтъ, защото като са кове на ново може това парче да влезе на вѣтрѣ въ мѣсото, и съ това коньтъ са осакаща. По тука сжмъ длженъ да ви кажа, че никога не трѣба да са снематъ петалите, дорде не сж извадятъ сички гвоздѣи.

Ако мѣстото, дѣто са кове коньтъ, е добро, ако коньтъ е миренъ и ако копитата на коньтъ сж добри, здрави, то вѣтхите подкови или петала могатъ да са вадятъ по двѣ навѣднашъ; ако ли сичко това не е така, то едната подкова като са извади, трѣба тутакси да са тури нова на мѣстото ѣ, и тогава да изважда или отковава друга подкова.

Изрѣзване на копитата. Преди да са подкове съ петало едно копито, то (копитото) трѣба да са изрѣже и тогава да са тури и закове петалото.

Въ изрѣзването трѣба добръ да са внимава да не би да са изрѣже много копитото, защото са осакаща коньтъ. Трѣба да са изрѣже наоколо копитото, а най-вече на прѣдъ, и подиръ това да са опици добре. Освѣиъ това, трѣба да са глѣда, щото изрѣзанното копито да бжде отдало, дѣто стжпва, равно изрѣзано.

За да могатъ по-лесно да са изрѣзватъ копитата, трѣба преди изрѣзването единъ день, — или ако това не е възможно, — баремъ нѣколко часа да са джржатъ прѣдните копита въ лѣйна, пловична (землена) каша или въ накващни трици за да поомѣкнатъ копитата.

Мнозина ковачи има, които иматъ обичай да омѣкчаватъ копитата съ нагорѣщено желѣзо, като го турятъ на копитата; но това е много вредително за копитата. Който иска да му са не осакаща коньтъ, той е длженъ да внимава на тие работи, когато са кове коньтъ му. Колкото за подковите (петалата) тие биватъ различни. По други страни петалата за оние коне, които сж заѣздене, биватъ друго-яче, и които сж за тѣглене или за товаръ — друго-яче.

РАЗНИ.

Смъртно оживление отъ пчела. — Единъ Ингелишки лѣкаръ наиме Thompson ни разсказва, че мнозина хора сж умрале за кратко време отъ оживляването на пчела. Веднашъ го повикаде да види единъ

боolestникъ, на 58 годишна возрастъ старецъ, който е билъ оженъ на ухото отъ една пчела. Като дошелъ при него докторътъ го намървилъ вече умрѣлъ — мъртавъ. Подиръ оживяването отъ пчелата старецътъ живѣлъ само 15 минути. Други случаи: една жена на 64 годишна возрастъ са ожилила на левата вѣжда отъ една пчела и за 15 минути оставила и тя този свѣтъ — умрѣла. Въ пчелите има, наистина, отровенъ сокъ, но споредъ най-новите опити, този сокъ не е смъртоносенъ. А оние пчели, отъ които хората така скоро умиратъ, трѣба да са заразени отъ отровна храна, както мислятъ нѣкой доктори. Има и мухи отровни, които кацале на отровни мърши. За излѣкуването на рани отъ оживяване на отровни пчели или мухи нѣкой препорѣчватъ да са изрѣзва раната, или ако това не е възможно, да са налага съ зелено орѣхово листе.

* Полски мишки. — Нѣкои години, особено когато е голяма суша, полските мишки чудно са размножаватъ, така щото страшно опустошаватъ полските сѣтби. И не само това, но и сѣмето, което ще да са посѣ есенесъ ще да пострадае отъ мишките тамъ, дѣто тие вредителни животинчета сж са размножиле. За исрѣблението имъ са препорѣчватъ разни срѣдства, като: отрова, която, размѣсена съ ябълки, тѣсто или друго нѣщо, туря са въ мишите дупки. Освѣнъ това, да са затулятъ добръ мишите дупки, защото каго не могатъ да живѣятъ много време безъ воздухъ, мишките са задушаватъ и умиратъ; да са налива вода въ дупките имъ, отъ дѣто или вжнъ излизатъ и ги убива човѣкъ, или пакъ са удаватъ. Когато са оре, да вѣрватъ дѣца подиръ ралото и плугътъ, и когато са изоре яѣкоя мишка да я убиватъ. Трѣба още да пазиме неприятелите на мишките, като мишеловецътъ (buteoVulgaris), доганите, враните, котките и др. т.

* Бубите въ Едирне. — Прочитаме въ областниятъ Едирненски вѣстникъ „Едирне“ слѣдующето: „Сѣкиму е извѣстно, че повечето отъ жителите въ градътъ ни Едирне са занимаватъ и изваждатъ своята честна прехрана отъ хранение копринени буби. Бубите, които хранятъ презъ настоящата година по настоящемъ сж твърде добри, по причина на доброто до сега и умѣренно време. Тая годишното излупено бубено сѣме, сравнително съ минало-годишното, е 40 на сто по-малко; но ако времето бжде така умѣренно и не са обжне на твърде горѣщо, ние са надѣме, че този недостигъ ще да са патжми до 20 дни отъ изобилието на пашкулите, които ще да са зематъ. Научаваме са, че добаръ джждъ ваялъ отъ нѣколко дни насамъ въ окол-

ността на Пловдивъ и лицата на земледѣлците ся засмѣле.

По въ градътъ ни (Едирне) и въ околността му не е ваяло джждъ, както трѣба, за това жителите са молятъ Богу да повали.“

* Дружество за расплодяване питоми зайци. Прочитаме въ Хорватскиятъ „Gospodarski list“ че въ Вараждинската окръжностъ (Хорватско) са е сжставило едно Дружество за расплодяването питомните зайци. За председател на това Дружество са избралъ г. Янко Вуковичъ, Винички жуписникъ (попъ), който съ ирисжре са е заловилъ да сжживи тоя стржтъ отъ домашното ступанство въ това окръжие. Въ Виена, Пеща, Грацъ и пр. господарите не са срамятъ да си сжставятъ дружество за расплодяването и умножаването на домашните пернати животни и за др. т., но у насъ това е срамота, казва този вѣстникъ. Ами ние какво да кажеме за насъ си! По други страни хората си сжставятъ дружества даже и за зайците, и за кокошките, а ние не помисляме да си сжставиме дружества за такива работи, които изискватъ сжединение на нашите сили за обща и частна наша полза!

* Изложба за различни пернати животни. Миналиятъ месѣцъ е имало въ Виена, въ Пратерътъ, изложба за различни пернати животни.

Само пуйки бмало; не са знае защо? Много жени биле дошле на тая изложба; много приеле и награда.

ОТГОВОРЪ.

До почит. училищно настоятелство въ Видинъ.

Писмото Ви приехъ, съ благодарение са погрижихъ да изврша очова, за което ми писахте. Благодаря Ви отъ се сжрце за сжчувствованиято, което винаги сте показвале и показвате камъ мене, и за довѣрието, съ което ма удостоявате. Ще да са старая, колкото ми е възможно, да Ви бжда и за на предъ услужливъ, само ако желаете Вие.

Г-ну Д. В. въ К. Писмата ви приехмъ. „Ступанъ“ и „Знание“ сме ви пращале рѣдовно съ турпоца. Листовете, които не сте приеле, сж изгубени на пощата. Пращаме ви други намѣстото имъ, ако и да са повреждатъ съ това цѣли год. теч. За напредъ „Ступанъ“ и „Знание“ ще да са испращатъ както намъ, така и на сѣкаде по Еврепейска Турция само изъ Русчукъ, отъ дѣто ще бжде по-сигурно, по-сгодно и по-скоро ще да са расиращатъ. Пие ще да са стараеме колкото са може по-добре да задоволиме спомоществователите, а сега са изисква и отъ тѣхна страна едно нѣщо — да са заплащатъ и тие джлгѣтъ.